
JOAN RAFAEL RAMOS

REFLEXIONS AL VOLTANT
DE LA PROPOSTA LINGÜÍSTICA
DE JOSEP NEBOT I PÉREZ

El període de la Renaixença al País Valencià i a la resta del domini lingüístic es caracteritza per una tornada a la producció literària culta i per la proliferació d'escrits de caràcter satírico-humorístic en català. Després d'uns segles en què la llengua catalana havia estat bandejada dels gèneres literaris cultes, els escriptors renaixencistes comencen a utilitzar la llengua pròpia per elaborar la seua literatura. La producció escrita en llengua catalana experimenta un increment considerable i les crides a la reivindicació lingüística fan acte de presència. Al costat d'aquesta florida de la literatura culta, hi apareixen una gran quantitat d'escrits de caràcter popular, que enllacen amb la tradició popularista dels segles anteriors i que tenen com a plataformes de llançament la premsa i els escenaris teatrals.

Aquest increment de la producció escrita en català duia implícit, però, un problema que afectava tant els textos literaris com els periodístics. Ens referim als models lingüístics adequats per redactar en català. Cal tenir en compte que l'absència d'un ús culte de l'idioma durant els segles anteriors, i la progressiva dialectalització i castellanització de la llengua, va originar una diversificació de solucions gramaticals i, en alguns casos, un abandó de l'ortografia tradicional en favor de grafies castellanés. Aquesta situació es farà ben palesa durant el segle XIX.

De fet, al llarg del segle XIX i primeries del XX són nombroses les polèmiques que pretenen resoldre el desgavell ortogràfic i gramatical que impera a tot el domini

lingüístic, i sovintegen les propostes lingüístiques per posar fi a aquesta situació anòmala que viuen les lletres catalanes. En aquest sentit, un dels personatges que més ha insistit en el tema, dins de l'àmbit del País Valencià, és Josep Nebot i Pérez (Vilareal, 1853-1914).

Josep Nebot, que compartia la seua dedicació professional com a bibliotecari de la Universitat amb la seua afició a la poesia i a la lingüística, en un primerenc article titulat *¿Quousque tandem?...*(1887), ens expressarà amb claredat la desorientadora situació de la llengua escrita al País Valencià. En aquest treball, ens dóna mostres de l'anarquia gramatical que impera entre els escriptors valencians, i veu com un fet totalment anormal que aquesta anarquia haja desembocat, a grans trets, en dues tendències gramaticals. Són les que ell anomena l'escola "castellana" i la "catalana", i que caracteritza de la següent manera:

podemos decir que están con la primera el género dramático y el periodismo festivo (único que tiene vida en nuestra literatura, á pesar de generosos, pero desgraciados esfuerzos del periodismo serio), y con la segunda el género lírico en sus diversas manifestaciones, y la historia representada por algunas memorias, biografías, etc., que apenas si logran salir de la sombra protectora con que las cobija Lo Rat-Penat. De modo que la primera, es el ropaje con que se viste la literatura valenciana para mostrarse al común de los mortales, quedando la segunda reducida á una especie de lenguaje sagrado, como el de los antiguos sacerdotes egipcios, asequible únicamente á los iniciados.¹

Nebot d'aquesta manera no feia sinó posar de manifest un problema que llavors afectava tots els territoris de parla catalana: el conegut debat entre els partidaris del català acadèmic o llemosí i els seguidors del català (o valencià) que ara es parla. Una polèmica, però, que no es planteja en termes tan senzills com hom podria pensar, sinó que revesteix molt sovint contradiccions internes, i deixa entreveure, en els partidaris d'una tendència i en els seguidors de l'altra, no sols preocupacions lingüístiques sinó també socials i polítiques que tindran característiques diferents a Catalunya i al País Valencià.²

Si ens centrem en el cas del País Valencià, que és el que ara ens interessa, podem observar a través de les paraules de Josep Nebot que hi ha dues posicions extremes en el darrer terç del segle passat. Una primera, la "castellana", que és la pròpia dels escriptors dels sainets i de la prolífica premsa satírico-humorística. I la segona, la "catalana", que es mou en el cercle d'escriptors vinculats a l'entitat valencianista *Lo Rat-Penat*. Realment, el que pretén reflectir Nebot amb aquestes peculiars denominacions és l'abisme existent entre la producció escrita de caràcter popular, basada en el "valencià que ara es parla", això és, en la llengua parlada a la ciutat de València amb l'acceptació d'una castellanització ortogràfica i gramatical -d'ací el nom d'"escola castellana"-, i la llengua que utilitza l'estol de poetes ratpenatistes, amb un llenguatge

(1) "*¿Quousque tandem?...*", *Almanaque de Las Provincias* (1887), article reproduït a Nebot (1894:187), d'on citem.

(2) Per a una visió general de la polèmica entre el "català acadèmic" i el "català que ara es parla", veg. Solà (1980), Segarra (1985a: 172-382) i Marçet (1987: 99-130).

encarcarat i arcaïtzant, intel·ligible per al poble pla i reclòs al gènere de la poesia. Tot amb tot, indica que tant en un cas com en l'altre, les gradacions i interferències són constants.³

Aquesta manera diferent d'afrontar l'escriptura del català portava implícits una sèrie de factors que el mateix Nebot, en la mesura que en forma part, no traia a la llum. Hem de tenir en compte que acostar-se a una tendència o a una altra comportava una sèrie de conseqüències en vista del caire que adoptava el moviment renaixentista al País Valencià. Optar per l'ús del model cultista suposava en el nivell lingüístic un reconeixement de la unitat lingüística amb la resta del territori català; unitat que es reconeixia no amb el terme "català", sinó a través del terme "llemosí", tot i la impropietat de la denominació ja assenyalada anys abans per Milà i Fontanals. En canvi, seguir les petges dels populistes significava caure en un localisme lingüístic i en una castellanització flagrant que en res beneficiava la unitat de la llengua ni l'arribada a una entesa per crear un model de llengua literària apte per a tot el domini lingüístic. De fet, com estudiarem més avant, la defensa del "valencià que ara es parla" condueix alguns autors a declarar-se secessionistes. Per altra banda, participar d'una tendència o d'una altra denotava generalment la identificació amb una ideologia política: els populistes estaven del costat progressista i els ratpenatistes, després de l'arraconament de Constantí Llobart per part del sector llorentí, mostraren ben aviat una ideologia política sucursalista de base burgesa i conservadora.⁴

En realitat, donades les circumstàncies del moment, les posicions del sector populista i les del grup de *Lo Rat-Penat* eren difícils de fer convergir. La situació no beneficiava gens ni mica la recuperació de la llengua, i la manca d'una autoritat en matèria gramatical impossibilitava un acord. És per aquesta raó que Josep Nebot propugna en aquest mateix article la celebració d'un gran congrés de valencianistes, on es deixen sentir totes les escoles i totes les opinions, i on s'arribi a un consens gramatical.

La idea, vista des d'una perspectiva actual, era plausible. No obstant això, pensem que es degué trobar amb una sèrie d'entrebancs difícils de superar. D'una banda, la despreocupació dels populistes per subjectar-se a qualsevol mena de norma; d'una altra, l'interès de la burgesia de mantenir-se socialment, culturalment i políticament al marge dels sectors populistes. De fet, la pràctica del valencià en els primers era bàsicament per motius de proselitisme polític, i en els segons per una qüestió cultural, elitista, ja que els mateixos ratpenatistes solien utilitzar el castellà com a llengua familiar i de cultura seriosa.

Però, si aquests factors degueren contribuir a fer fracassar la iniciativa del nostre personatge, segurament la poca autoritat i les seues especials idees lingüístiques descartaren definitivament el seu projecte. Nebot pensava que en aquest congrés es podrien oferir, entre d'altres, dues solucions:

(3) En aquest sentit, és interessant l'intent de Nebot de distingir dins de l'"escola catalana" tres agrupacions: 1) els arcaïtzants, que pretenen escriure el valencià com es feia al segle xv, i no estalvien arcaïsmes en els seus escrits; 2) els catalanistes, que es regeixen pels diccionaris, gramàtiques i models procedents del Principat; 3) i els neollemosins, els quals seguint "la antiga gramàtica lemosina" accepten innovacions, i vindrien a ser una postura intermèdia entre les dues anteriors. Cf. Nebot, "*¿Quousque tandem?...?*", dins Nebot (1894: 186).

(4) Sobre la confrontació entre el sector progressista i el conservador, veg. Sanchis Guarnier (1985b), Simbor (1988a) i Blasco (1988).

En primer lloc, proposava, en una clara al·lusió al sector cultista, “hermanar las tradiciones con las necesidades de la época”. Això és, demanava una modernització de la llengua. Però convé dir que aquesta modernització Nebot la veia d’una manera molt *sui generis*. Per a ell, modernitzar era sinònim de castellanitzar, i no de depurar la llengua de castellanismes i d’arcaïsmes:

admitir como buenas y legítimamente valencianas ciertas frases y voces castellanas que es ya muy difícil si no imposible, desterrarlas de nuestra lengua; por ejemplo: *adiós, palacio, labio, entonces, pues, después, hasta, quizá, elevar, loco, limosna, abrigo, obispo, cepillo, pendiente, plano, plantilla, terremoto, cuna*, y otras muchas que sería imposible detallar, y transigir con la sintaxis castellana que se ha enseñoreado ya casi en absoluto de nuestra lengua; pero conservar nuestra ortografía propia, y valencianizar en lo posible cuantas voces admitamos de otros idiomas.⁵

Com es veu ben clar en aquestes paraules, la solució a l’anarquia gramatical de l’època passava per a Nebot per un acostament al castellà; una aproximació que implicava, en aquest cas, dos camps de summa importància: el lèxic i la sintaxi. En canvi, manifestava un aparent interès per conservar la tradició ortogràfica.

Pel que fa a la segona solució, es mostrava decidit a

Aceptar los hechos consumados y formar dos gramáticas diferentes: la una castiza, erudita, que puede ser la catalana (y nos ahorramos el trabajo de hacer una nueva, que al cabo ha de ser casi igual á ésta), con la que podamos ayudar en la medida de nuestras fuerzas al renacimiento lemosín y recordar nuestras antiguas glorias literarias; y otra valenciana popular, transigiendo con la *ch*, la *s* y la *ñ*, pero creando un verdadero cuerpo de doctrina con reglas fijas y precisas, que hagan imposibles los resbalones que continuamente damos cuantos nos proponemos escribir algo en nuestra moderna lengua, y unifique, legalizándolas, las tendencias de una escuela que tal vez representa la manifestación de verdaderas necesidades de la época.⁶

En la mesura que presenta les dues tendències gramaticals del moment com a fets consumats, Nebot eludia el problema de crear un model de llengua literària apte per a tots els gèneres, i no feia sinó contribuir a reafirmar l’actitud diglòssica que caracteritzava les dues posicions: reservar el “valencià que ara es parla” per al poble i per als gèneres dramàtic i la prosa periodística, i el “llemosí” per als erudits i per a la poesia. Val a dir, però, que aquesta acceptació de la coexistència de dos models diferents, no va ser una idea exclusiva de Nebot, ja que anteriorment M. Milà i Fontanals i posteriorment A. Rubió i Lluch també l’expressaren, tot i que cal advertir, com ha indicat J. Solà (1980: 48), que en general fou rebutjada.

(5) “¿Quousque tandem?..”, dins Nebot (1894: 192-193).

(6) “¿Quousque tandem?...”, dins Nebot (1894: 193-194).

És clar que tant la primera solució com la segona eren propostes poc satisfactòries i posaven de manifest la ideologia lingüística del nostre autor. D'una banda, se suggeria una única llengua literària, però amb una descarada castellanització que s'ocultava sota la denominació de modernització. D'una altra, es propugnava la redacció de dues gramàtiques, però amb una clara preferència per la gramàtica valenciana popular, o el que era el mateix, per l'escola castellana, amb l'acceptació, ara sí, d'una ortografia castellana. Evidentment, aquestes concessions abusives a la llengua castellana xocaven amb la llengua practicada pel grup de poetes encapçalat per Teodor Llorente, i no degueren caure massa bé en aquest sector. De tota manera, no estar d'acord amb les propostes gramaticals de Josep Nebot, no havia d'implicar necessàriament un rebuig a la idea de fer un congrés que posàs fi al conflicte lingüístic. Així ho entengué Constantí Llombart, que segons ens fa saber el mateix Nebot (1894: VI), fou l'únic que s'interessà per la iniciativa. Tanmateix, hagué de cedir davant de la indiferència de la resta dels membres de *Lo Rat-Penat*. Mort Llombart l'any 1893, Nebot considera que l'esperança de celebrar un congrés filològic valencià, que permeta arribar a un consens gramatical com el que ell suggeria en la primera solució, queda totalment descartada; i, per tant, creu que, donades les circumstàncies, l'única eixida possible per superar el conflicte lingüístic és fer realitat la segona solució que suggeria. Això és, confeccionar dues gramàtiques: una de popular i una altra de literària.

Nebot, tot i la seua escassa formació filològica, es veurà amb cor l'any 1894 de redactar la gramàtica popular.

1. APUNTES PARA UNA GRAMÁTICA VALENCIANA POPULAR (1894)

Sota el títol de *Apuntes para una gramática valenciana popular*, Nebot assumia la responsabilitat de posar en pràctica la primera part de la seua idea de confeccionar dues gramàtiques i es llançava en solitari a realitzar la difícil tasca de crear un cos gramatical, al qual, en teoria, s'havien de subjectar els partidaris del valencià que ara es parla. D'aquesta manera, deixava la gramàtica literària, encara no obcecat pel seu futur anticatalanisme, en mans de "Lo Rat-Penat ó quien tenga autoridad para ello (si no se quiere adoptar la catalana literaria que sería lo más prudente)".⁷

El propòsit de Nebot, com comenta en el seu Pròleg, és establir una sèrie de normes fixes i acabar amb l'anarquia gramatical que impera en els textos de caràcter popular, en els quals es produeixen constants alternances ortogràfiques, morfològiques i sintàctiques, i una gran allau de castellanismes.⁸ Per portar a terme aquesta tasca, pensa que cal transigir davant de l'ortografia castellana, ja que aquesta, en la mesura que és la utilitzada per tots els escriptors valencians en adreçar-se al poble i és la que

(7) Nebot (1894: XII).

(8) Cf. Ramos (1992).

aprenen en l'etapa escolar, ja ha estat assumida pels que escriuen en valencià. Però aquest interès per sotmetre's al castellà no es deté en l'adopció del sistema ortogràfic castellà, sinó que intenta aplicar-lo als altres nivells de la llengua. No debades, fent gala de la seua visió apocalíptica del futur del valencià, diu que per redactar una gramàtica popular

no hay más remedio que bajar la cabeza ante la gramática de la Academia, única autoridad legítima, adaptando á ella en lo posible el valenciano por medio de un estudio comparativo, que es lo que vamos á hacer.⁹

Aquesta manera d'afrontar la situació conflictiva de la llengua al País Valencià denotava ben clarament un escàs interès per la recuperació i la reivindicació lingüística, i posava de manifest una altra de les contradiccions de gran part dels renaixencistes, la dedicació merament erudita a la llengua. Així ho evidenciava també Nebot, anys abans, dins de les planes de la *Revista de Castellón* (1883), en acceptar el procés de castellanització com a irreversible en benefici del progrés:

...no debe entristecernos el verla cejar [referint-se al valencià] ante las civilizadoras legiones de la Ciencia y el Trabajo.
¡Bendito una y mil veces el vivificante soplo de la civilización y el Progreso, aún cuando nos arrebate en su vertiginosa carrera el santo recuerdo de la canción con que una madre cariñosa arrulló el dulce sueño de nuestra infancia.¹⁰

Assumit el procés de castellanització, una gramàtica valenciana es convertia per a Nebot en un calc de la gramàtica de l'Acadèmia espanyola, font bàsica dels seus *Apuntes*, tot i que confessava haver consultat també els treballs de Carles Ros, i les gramàtiques catalanes d'Antoni de Bofarull i Adolf Blanch (1867) i la de Pau Estorch (1857).

Si analitzem el tractat gramatical de Nebot, podrem observar que presenta bàsicament cinc apartats. Comença fent un contrast entre l'alfabet tradicional valencià i l'alfabet castellà. Després s'ocupa, en el que constitueix el marc central de la gramàtica, de la morfologia (o "analogia"), la sintaxi, la prosòdia i l'ortografia. I tanca l'estudi amb la inclusió d'un Apèndix, on entre d'altres coses fa un intent poc reeixit de crear unes regles que permeten valencianitzar mots castellans.

Per la nostra banda, centrarem l'atenció en l'anàlisi del cos central de la seua gramàtica a fi de veure quines són les seues propostes i en quina mesura s'apartaven de la tradició valenciana i de la llengua de l'època.

Pel que fa a l'ortografia, el sistema que proposa Nebot suprimeix gairebé per complet les grafies peculiars del català, i s'inclina, en la que ell denomina "reforma ortogràfica", per l'acceptació de les corresponents grafies castellanes. A més, practi-

(9) Nebot (1894: VIII).

(10) "Notas filológicas de la Plana", *Revista de Castellón*, 53, 1-3-1883, pp.67-69.

ca una reducció dràstica de l'alfabet amb l'objectiu de simplificar el sistema i de reflectir el subdialecte apitxat de la ciutat de València, el qual sol actuar com a norma. Vegem, a grans trets, com queda el seu sistema ortogràfic i les incoherències que comet, pròpies d'un diletant:

Els escriptors populistes, a l'hora d'escriure *b* o *v*, mostraven contínues vacil·lacions i no es preocupaven massa de distingir els sons bilabial i labiodental propis d'aquestes grafies. Una de les causes d'aquestes alternances era la manca d'interés per subjectar-se a una norma, encara que fos la castellana; una altra era la desaparició d'aquesta distinció en el parlar apitxat. Per posar fi a aquesta situació, Nebot propugna que a les zones no apitxades l'escriptura reflectesca la distinció fonètica, i que a València i voltants els escriptors es basen en l'etimologia llatina o en el castellà, tret de casos com el verb *haver* i els imperfets d'indicatiu que són amb labiodental, i per tant, diferents del castellà. Amb aquesta proposició, Nebot estava invitant els escriptors a seguir l'exemple castellà, ja que la gran majoria dels escrits es produïen a València. Per altra part, donava indicis de la seua poca competència en el camp de la fonètica en afirmar que als pobles valencians en què es distingeixen aquests sons, es pronuncien amb labiodental paraules com: *povre*, *pòvra*, *pòvrea*, *ovispo*, *ovispat*.¹¹

En tractar la lletra *h*, el nostre autor comença un hàbit que caracteritzarà la seua obra posterior. S'allunya del sistema ortogràfic català per caure descaradament en els costums ortogràfics castellans. Així, davant de la diversitat d'opcions que es manifesten en els textos populistes, Nebot intenta arribar a una unificació. Per a aquesta unificació

ha de bastar (...) el seguir en el valenciano moderno las tendencias del castellano, volviendo las espaldas á la ortografía catalana, no por desprecio ó desafecto, sino porque las circunstancias, más poderosas que el hombre, nos ponen en el caso de castellanizar nuestro lenguaje escrito.¹²

Era cert que els escrits populistes mostraven un desgavell en aquest punt. No obstant això, adoptant les regles de la *h* per al castellà, Nebot en comptes d'ajudar a unificar criteris el que feia era originar un nou desori. La seua idea de suprimir la *h* final del dígraf *ch* i la *h* antihlàtica era encertada, ja que suposava una simplificació notable de l'aplicació d'aquesta grafia muda; però no ho era gens la seua proposta d'acceptar la *h* davant del diftong *-ue-*. El que pretenia en aquest cas, i contra tota etimologia, era aplicar el costum castellà d'escriure una *h* davant del diftong *-ue-* procedent d'una *O* breu llatina, que els castellans posen quan és inicial o va precedit d'una vocal (ex: *huele*, *Orihuela*). D'aquesta manera, proposava l'escriptura de *mehues*, *escrihuen*, etc., sense adonar-se que l'origen d'aquest diftong era diferent, i que estava totalment fora de lloc escriure *mehues* amb *h* i *meua* sense *h*.

Quant a l'ús de la *i* llatina i la *y* grega, recomanava la identificació amb les regles castelleses. Això és, escriure la *y* grega amb el valor de conjunció, semivocal i

(11) Nebot (1894: 140). Cf. Sanchis Guarner (1985a: 52).
(12) Nebot (1894: 146).

semiconsonant (*y, may, yo*), proposta que, d'altra banda, era la que va mantenir la tradició catalana fins a la reforma ortogràfica iniciada per *L'Avenç*.¹³

La *l-l* geminada era rebutjada perquè, al parer de Nebot, no es geminava mai en valencià enfront de la pronúncia catalana (*il·lustrar* per *il·lustrar*). Aquest, però, no era més que un altre pretext per acostar-se al castellà i distanciar-se del català, ja que tant els valencians com els catalans i balears solen reduir a *l* simple la *l-l* geminada en una pronúncia poc acurada.

Un altra de les grafies castellanes que accepta plenament és la de la *ñ*, de pràctica usual a les publicacions dramàtiques i a la premsa satírico-humorística, enfront del dígraf tradicional *ny*, que considerava propi de l'ortografia antiga.

Tocant a la lletra *q*, que l'ortografia catalana clàssica mantenia davant dels diftongs, adopta els usos castellans, i escriu, en comptes de *quadro, cuadro*.

La representació dels sons alveolars i palatals és possiblement un dels punts més importants de la seua proposta. Pel que fa als sons alveolars, realitza una reducció dràstica del sistema ortogràfic; reducció que afecta les grafies *c, ss, z, ç*, les quals són representades per l'única lletra que proposa, la *s* simple (*Valensia, peseta, onse, plasa*). Per portar a terme tal supressió, es basa en la dificultat que suposaria per als parlants de la ciutat de València la distinció entre l'alveolar sorda i la sonora,¹⁴ ja que l'han perduda, i en la incapacitat que manifesta d'arribar a donar unes regles ortogràfiques sobre aquests sons, que considera que tenen en la resta del territori valencià una aparició anormal i desordenada. Aquesta manera de procedir ocultava, al nostre parer, una altra maniobra per castellanitzar l'idioma. D'una banda, en donar preferència absoluta a l'apitxat, cosa que no havia fet per distingir *b* i *v*, mantenia la indistinció que hi havia també en el castellà. D'altra banda, en suprimir grafies pròpies del sistema ortogràfic català, es distanciava de l'ortografia que seguien els escriptors cultes del País Valencià i els escriptors de la resta del domini lingüístic català.

Un altre camp de batalla que marcarà les etapes posteriors del nostre personatge és el de la representació dels sons palatals. Nebot, nascut a Vila-real (Plana Baixa), sabia distingir els sons sords dels sonors; ara bé, a l'hora d'explicar-los comet contínues confusions entre els sons palatal africad sord i sonor, tant en posició medial com final, i el so palatal fricatiu sonor. D'aquestes imprecisions, i sempre atenent al parlar apitxat i als sons existents en castellà, ix una significativa simplificació del sistema. Així, suprimeix les grafies *j, g, tj, tg, ig* i *tx*, que representarà per mitjà del dígraf castellà *ch* en totes les posicions (*Chesús, áncel, roch, etc.*).¹⁵ Pel que fa a la grafia *x*, opina que no té mai en valencià, a diferència de com es fa en català, el valor palatal fricatiu sord en posició inicial i postconsonàntica, i que, quan va darrere d'una *i*, sona com una alveolar fricativa sorda. D'aquesta manera, propugna que en el primer cas s'escriga amb la *ch* castellana (*charòl*), i en el segon aconsella l'escriptura d'una *s*, tot i que no s'atreveix a proclamar obertament aquest canvi i ell mateix

(13) Els col·laboradors de *L'Avenç* comencen en els primers anys de la dècada dels 90 a modernitzar les grafies i proposen entre d'altres la substitució de la *y* grega per la *i* llatina (conjunció i diftong) i la supressió de les *hh* inicial i medial. Nebot, evidentment, no devia conèixer aquests treballs. Cf. Segarra (1985a: 276).

(14) Nebot (1894: 21) parla de la "s fuerte" enfront de la "s suave".

(15) Nebot (1894: 22-24). Cal anotar que en els topònims i cognoms accepta el manteniment del dígraf *-ig*.

vacil·la a l'hora de grafiar-lo. Així, per exemple, escriu els incoatius amb *s* (*patís*, *patises*, etc.), i en verbs com *eixir*, *nàixer*, *conéixer*, etc. manté la grafia *x*.

Al costat d'aquestes particularitats ortogràfiques, destacarem la supressió de la *-d-* intervocàlica procedent del sufixos llatins *-ATA* i *-ATORE* (*vegá* per *vegada*, *llauraor* per *llaurador*) i l'acceptació de la contracció *pa* a la vora de *per a*, trets dialectals que considera ja molt generalitzats entre el poble.¹⁶

Per acabar amb els comentaris sobre el sistema ortogràfic proposat per Nebot, convindria assenyalar dos aspectes: l'accentuació i l'apostrofació. Pel que fa a l'accentuació, defensa conservar el sistema castellà amb l'única variació, ja practica pels valencians des de Carles Ros, d'accentuar sempre les vocals *è* i *ò* obertes amb accent greu (*Visènt*, *hòme*).¹⁷ Respecte a l'apostrofació, es caracteritza per un abús d'aquest recurs. Així, sol aplicar-la quan l'article, els pronoms febles, els possessius, el relatiu *que*, les conjuncions *que* i *perquè*, i les preposicions *en*, *entre*, *de* i *des de*, entren en contacte amb una vocal (v.g. *perqu'entre'ls amics y les families de'ls amics se'ls han endut tots*).¹⁸

En l'apartat de la morfologia, realitzar una castellanització esdevé una tasca més difícil i complicada, ja que les formes de cada llengua són distintes. És per aquesta raó que Nebot, tret d'uns esparsos casos en què ho intenta, opta decididament per una dialectalització:

Si ens atenem a la morfologia nominal, convé advertir que, tot i que era freqüent en els textos populistes el canvi de gènere en alguns adjectius com ara *dèbil*, *fàsil* i *felís*, que passaven a *dèbila*, *fàsila* i *felisa*, Nebot sembla més partidari de no modificar-los.¹⁹ En canvi, en el cas dels pronoms forts adopta com a formes úniques les dialectals *nosatros* i *vosatros*, i defensa la forma *yò*, oposant-la al català *jo*, que, segons ell, hauria aparegut a Catalunya a partir del segle XVI per influència francesa.

Quant als pronoms febles, no és partidari d'acceptar la forma dialectal *lis* per *els*, però s'inclina a adoptar només els pronoms de primera i segona persona *mos* i *vos* enfront dels que considera catalans i antics *ens* i *us*.

Salta a la vista que Nebot, quan pot, intenta mostrar les diferències entre el valencià i el català, encara que en la majoria d'ocasions els pocs coneixements dialectals el porten a fer afirmacions gratuïtes com ara en el cas del pronom *jo*, forma que presenta una variant ioditzada no sols al País Valencià sinó també a part de Catalunya (per ex: a Barcelona i a la zona meridional) i a alguns punts de les Balears (per ex: Eivissa). Aquesta manera d'actuar, tanmateix, no serà utilitzada encara per propugnar un secessionisme lingüístic.

En el camp de la morfologia verbal, en vista que la determinació d'acollir-se a un valencià dialectal multiplica les variants morfològiques, es mostrarà favorable a adoptar el criteri de preferir

(16) Pel que fa a *-ada*, comenta que són molts els vells que encara fan sonar la *-d-* (Nebot 1894: 102). D'altra banda, convé advertir que condemna el costum dels escriptors populistes d'escriure amb *a* la *e* de les paraules que comencen per *es-* i *en-* (*ascomensar*, *anteniment*).

(17) Cf. Segarra (1985b: 79).

(18) La còpia d'apostrofacions és un fenomen que caracteritza les dues tendències ortogràfiques. Cf. Solà (1980: 47).

(19) Cf. Nebot (1894: 40) i Solà (1980: 52, núm. 23h).

siempre en lo dudoso lo regular á lo irregular, y en igualdad de circunstancias, lo de Valencia á lo de fuera y las formas de las clases ilustradas (siempre que no sean castellanismos) á las del pueblo indocto.²⁰

El criteri de basar les seues propostes en el parlar de València ja l'havia posat de manifest en tractar l'ortografia. Ara bé, és simptomàtic que a l'hora de descriure el sistema verbal, ofegat per la gran quantitat de variants dialectals, es manifeste partidari de prendre com a model el parlar de la gent culta i no el del poble pla, com havia fet fins llavors. Això ens demostra que Nebot no es veu capaç de donar unes normes vàlides i unitàries a partir del valencià parlat, i ha de recórrer a models cultes ja establerts, de manera que així contradiu la teoria que li havia permés concebre la gramàtica que estava redactant.

Si ens detenim en la descripció que realitza de les conjugacions, podrem observar que aquesta és una descripció poc meditada i basada en la gramàtica espanyola. Tot i distingir tres conjugacions regulars, pren com a model de la segona conjugació el verb *vendre*, que és irregular, i en canvi, el verb *prendre*, que es conjuga de manera idèntica a *vendre*, si exceptuem el participi, l'inclou dins dels irregulars. Pel que fa a la tercera conjugació, només inclourà els incoatius, que adopten en Nebot, seguint el dialecte occidental, les formes en *-i-*, però amb la particularitat, ja assenyalada anteriorment, de substituir en totes les formes la *x* per la *s*: *patix*>*patís*. També dins de la tercera conjugació, caldria consignar la manca dels verbs de la conjugació pura del tipus *dormir*, verbs que tracta com a irregulars, sobretot si tenim en compte que sol acceptar les formes analògiques: *dorga*, *lichga*.

Per una altra part, en l'impersonal *haver-hi*, intentarà realitzar una castellanització ortogràfica. Per dur-la a terme, diu que no podem adoptar la forma catalana *hi ha*, perquè en valencià no existeix el pronom adverbial *hi*, i addueix també criteris prosòdics per justificar la conveniència d'utilitzar una forma més pròxima a la castellana *hay* com és el cas de *hia*.²¹

En abordar els adverbis, les preposicions i les conjuncions, incorrerà novament en el defecte de sotmetre's, quan les formes li ho permetran, a la castellanització i a la dialectalització, sense pensar que això en moltes ocasions suposa una diversitat de variants que incrementen l'anarquia gramatical que ell mateix volia combatre. D'aquesta manera, en els adverbis accepta variants com *después* i *demprés*, *entonses* i *llavors*, *menos*, *meñs* i *manco*, *tamé* i *també*, *avans* i *ans*,²² al costat de formes úniques com *ahí*, el castellanisme *hogañ*, i l'intent, totalment arbitrari, de distingir com en castellà el quantificador *mol*, sense *t*, que equivaldria a *muy*, de *molt*, amb *t*, que l'identificarà amb *mucho*. En les preposicions, podríem destacar la desautorització implícita de les formes *fins*, *sens* i *ab* i l'acceptació de *hasta*, *sinse*, *en* –amb el valor de la preposició *amb*–, les variants *caba*, *cap á* i *paca*, i els castellanismes *so* i *tras*. En les conjuncions només caldria advertir la plena acceptació de *pues*, amb tots els valors sintàctics castellans.

(20) Nebot (1894: 49).

(21) Nebot (1894: 148-149).

(22) Curiosament no dona la forma *antes*, que a finals del XIX conviu amb *abans*. De tota manera, dins de les conjuncions inclou la forma castellana *antes de*.

Les referències a la sintaxi en l'obra de Nebot són més aviat escasses. De fet, es mostra absolutament convençut que les construccions valencianes s'acosten cada dia més a les castellanes, i que, per tant, l'únic que haurà de fer és marcar les diferències; la resta: "téngase por común á ambas lenguas". Seguint aquest criteri, tractarà aspectes molt concrets. Un d'aquests és el cas de la concordança del participi, on sembla donar llicència a la tendència que observa a la no concordança. Dins dels pronoms febles, condemna l'ús del pronom de tercera persona *se* en compte de *mos* o *vos* (*se quedem / mos quedem*). En el cas dels pronoms enclítics, proposa una ortografia inapropiada per mantenir clara l'estructura sintàctica dels elements que s'adjunten al verb. Així de *llavem-nos* fa *llavemos*; de *dóna'ns-en*, *donamon*; de *mira'm*, *míram*; i de *mireu-ho*, *mirevho*. Pel que fa a l'ordre dels pronoms proclítics, propugna l'ordenació CD o CI + *se*: *me se fa tart*. En el cas dels usos de *per* i *per a*, i de *ser* i *estar*, explícitament els identifica amb els usos castellans i els separa dels catalans, tot i que reconeix que encara és utilitzat el verb *ser* amb locatius.²³

El lèxic no constituirà en la gramàtica de Nebot un apartat especial, si fem excepció de les regles que afig a l'Apèndix per valencianitzar sufixos castellans o de caràcter culte. De tota manera, com ja havíem anunciat abans, l'esperit de Nebot en aquest nivell és l'acceptació de totes aquelles paraules castellanes que circulen per la ciutat de València i el rebuig de "catalanismes" (*papallona*, *dintre*, *nosaltres*) i arcaïsmes (*foll*, *bisbe*, *almoïna*, *paláu*).

Finalment, dins de l'apartat de la prosòdia, justificant-se en la variació fonètica dels subdialectes valencians i en la manca d'alguns sons en el parlar apitxat de València, que hauria d'actuar com a norma, arriba a la següent generalització:

nos abstenemos de dar reglas para la pronunciación, y siga cada valenciano hablando como su madre le enseñe ó como hablen los de su pueblo.²⁴

És clar que en aquest cas el rigor científic brillava per la seua absència. Però val a dir que a aquesta afirmació s'hi afegia ara la vella i subjectiva exaltació de les "qualitats" del valencià, com ara la "suavitat" i la "dolçor" (=sonorització); fet que significava caure en una contradicció, ja que en aquest cas es mostrava clarament a favor de mantenir en el nivell prosòdic els sons sonors i, en canvi, la seua proposta ortogràfica no permetia distingir-los.

El ressò que tingué la publicació d'aquesta gramàtica de Josep Nebot realment fou ben minso, si no podem qualificar-lo d'anecdòtic. Nebot, encara poc conegut a València, treia a la llum una gramàtica per als escriptors populistes, quan aquests mostraven una absoluta indiferència per subjectar-se a qualsevol norma gramatical. Per contra, el sector cultista no combregava de cap de les maneres amb la proposta de Nebot, que trobava molt allunyada de la sempre propugnada, però mai realitzada, empresa de crear una gramàtica valenciana que acabàs amb l'anarquia ortogràfica.

(23) Nebot (1894: 68, nota 1).

(24) Nebot (1894: 132).

En aquest sentit, són ben significatives les paraules de Teodor Llorente, en contestació a una carta de Nebot, dins del marc de *Las Provincias*, en la qual el nostre personatge expressava el seu goig pel fet que la junta directiva de *Lo Rat-Penat* s'havia ocupat del tema de la creació d'una gramàtica valenciana, obra que considerava que tindria com a punt de partida la seua gramàtica popular:

si Lo Rat-Penat insiste en su propósito de publicar una gramática valenciana, no será para enmendar la plana al Sr. Nebot, sino para escribir otra plana distinta.²⁵

Però aquesta iniciativa de fer una gramàtica *Lo Rat-Penat* va quedar, com solia passar, en un projecte. Els escriptors valencians de finals del segle XIX continuen escrivint de manera anàrquica i en la majoria dels casos es queden al marge i desconnectats de les reformes que des del grup de *L'Avenç* es van proposant. De fet, en aquesta situació, l'únic mèrit que podríem atribuir a Nebot és el de ser el primer gramàtic valencià del moviment renaixencista.²⁶

2. LES PROPOSTES LINGÜÍSTIQUES DE NEBOT DE 1895 A 1909.

Cinc anys després de la publicació dels seus *Apuntes para una gramática valenciana popular*, apareix publicat a l'*Almanaque de Las Provincias* (1899) el seu article "Algo sobre fonología valenciana". En aquest treball, comença a elaborar la seua proposta per a una ortografia culta i mostra ja indicis evidents del seu interès de separar en el nivell culte la gramàtica catalana i la valenciana.

Les solucions ortogràfiques que propugna pretenen venir avalades pel buidatge d'obres escrites valencianes dels segles XV i XVI. Però convé dir que en la seua exposició torna a mostrar-nos indicis de la seua escassa preparació en matèria fonètica. Una constatació d'aquest fet es posa de manifest en identificar la neutralització de les vocals *a* i *e* dels catalans amb l'obertura de la *e* final en poblacions com Alcoi i Sueca, i en fer servir aquest fenomen fonètic per separar el català i el valencià ja des de l'Edat Mitjana, sense tenir en compte que el català occidental es comporta igual que el valencià.

En el camp del consonantisme, reconeixerà la pertinència de distingir els sons alveolars sords i sonors com feien els textos antics amb l'ús de grafies com la *ss*, la *ç* i la *c* per als sords i la *s* per als sonors. En tractar els sons palatals, apunta l'existència en les llengües neolatines de quatre sons, que ell defineix com la *ch* "continua ó fricativa fuerte", la *ch* "continua ó fricativa suave", la *ch* "explosiva fuerte" i la *ch* "explosiva suave"; les quals correspondrien respectivament a la palatal fricativa sorda, la palatal fricativa sonora, la palatal africada sorda i la palatal africada sonora.

(25) "Gramáticas valencianas", *Las Provincias*, 23-12-1894. Sembla que l'única ressenya que es realitzà sobre aquesta gramàtica la féu, segons informa Alcover (*Las Provincias*, 30-12-1908), la revista del Dr. Vollmöller de Dresden, *Kritischer Jahresbericht über die Fortschritte der Romanischen Philologie*, l'any 1904, de la qual "mereció vivos elogios". Alcover diu que en va fer un extracte al seu *Boletí* d'agost de 1908, però en consultar-lo no hi hem trobat res al respecte. D'altra banda, sobre la repercussió de la gramàtica, és ben expressiu Nebot anys després (*Las Provincias*, 23-2-1909) en polemitzar amb Alcover: "yo, que siempre he sido de los otros (de los clásicos del *Rat-Penat*), á pesar de mi Gramática popular que no fué sino un intento de redención mal apreciado por los clásicos y desofdo por los populares, he querido de nuevo meterme á redentor... y de nuevo he sido crucificado".

(26) Cf. Simbor (1982).

D'aquests sons, assenyala que en català únicament n' existeixen dos, els fricatiu sord i sonor, quan en realitat hi existeixen tots quatre. En canvi, per al valencià reserva, prescindint del parlar apitxat, el palatal africacat sord, que representarà per mitjà de la grafia castellana *ch* (*chiquet, porche*);²⁷ el palatal africacat sonor, que grafia amb la *g* o la *j* segons l'etimologia (*Jesus, geniva*); i el palatal fricatiu sord, que, tot i que es mostra reservat a l'hora de donar-li valor fonològic en valencià, l'escriurà amb *x* (*xarop, coixí*).

D'aquesta manera, es pot observar un altre intent de separar el català i el valencià a partir de criteris fonètics, que li serviran per proposar una ortografia distinta a la que els escriptors catalans solien emprar en aquest punt. D'altra banda, aquest article suposa un trencament amb la proposta ortogràfica que féu en la gramàtica de 1894. S'hi redueix el nombre d'usos de la grafia *ch*, i s'hi introdueixen grafies com ara la *g*, la *j*, la *ss*, la *c* i la *ç* que permetran distingir els sons sords dels sonors.

Una altra intervenció de Nebot, utilitzant com a mitjà de difusió la premsa, té lloc a la revista castellonense *Ayer y Hoy*. Entre els anys 1902-1903, aquesta revista és el marc d'una polèmica sobre la llengua literària, que té com a protagonistes destacats, a més de Nebot, dos personatges insignes del valencianisme castellonenc: el republicà federal Gaetà Huguet Breva, conegut per les seues constants reivindicacions i contribucions econòmiques a la causa valencianista, i el conservador Salvador Guinot, escriptor de narrativa i fundador de la *Societat Castellonense de Cultura*.²⁸ Tots tres venien a sintetitzar les tres concepcions de la llengua literària que a les primeries del segle xx es perfilaven en l'àmbit valencià. Nebot representava la tendència populista. Gaetà Huguet, tot i les diferències d'enfocament amb el sector cultista de València, seguia les directrius dels arcaïtzants. Salvador Guinot s'inclinava per una postura equidistant i més assenyada, que era la que seguiran un grup reduït d'escriptors com ara Miquel Duran de València, Daniel Martínez Ferrando, Jacint Maria Mustieles, entre d'altres, i que fructificarà amb un acostament a les propostes fetes des de Barcelona per *L'Avenç*.²⁹

D'aquesta polèmica, ara només ens interessa el confrontament entre G. Huguet i J. Nebot, ja que S. Guinot no entrarà a polemitzar directament amb cap d'aquests autors. La controvèrsia s'inicia quan Huguet en un dels seus articles de la sèrie "Notes valencianistes" fa una ferma defensa de la necessitat de considerar almenys potestativa la presència de la nostra llengua en tots els centres i corporacions de caire regional, i qualifica el castellà com a enemic capital de l'idioma, pel fet de ser el causant de l'adulteració i l'abandó que sofreix el valencià a les zones urbanes. En abordar aspectes gramaticals, es mostrarà totalment contrari a acceptar qualsevol tipus d'innovació que haja estat originada per la pressió del castellà, i criticarà algunes de les solucions gramaticals que practicaven llavors els valencians.

Entre les propostes que realitza o que fa servir en la redacció del seu article, en tenim unes quantes que contrasten amb l'actitud que havia pres anys abans Josep

(27) És simptomàtic de la seua evolució cap a un fervorós anticatalanisme el seu interès per allunyar-se de l'ortografia clàssica i catalana, i aproximar-se a la castellana. De fet, si ara en el nivell culte proposa la grafia *ch* per al so palatal africacat sord, sense indicar-ne la posició, i per tant si afecta també la posició final; l'any 1883 en el seu article "Notas filológicas de la Plana" (*Revista de Castellón*, 53, 1-3-1883, p.67) pensava que s'havia d'escriure *x* (*xaròl, xop, xular*) en principi de paraula, *tj* (*dijja, dijós*) en posició medial, i *ig* en posició final. Treball en què, si bé confonia el so sord i el sonor en situació intervocàlica, era més coherent amb la tradició mantenint la *x* i la *-ig* (i fins i tot la *tj*). D'altra banda, hom pot trobar l'article "Algo sobre fonología valenciana" reproduït a la seua gramàtica de 1910.

(28) Per a una caracterització d'aquests personatges, podeu consultar Ramos (1989). Per a una aproximació més detallada a la polèmica, cf. Ramos (1993).

(29) Cf. Simbor (1988: 22-28) i Simbor (1989).

Nebot. Així, Huguet defensa el manteniment de les consonants geminades tal com es feia en la llengua antiga per respecte a l'etimologia (*annul·lació, litteraria, diferencia*). Utilitza les grafies *s, ss, ç, ç*, per representar els sons alveolars, i les grafies *j, g, x* i *tx* per als palatals. I en el terreny gramatical, reivindica l'ús del pronom feble *hi*, la utilització de la forma *hi ha* del verb *haver-hi* en comptes de *hia*, i un major ús del verb *ser* enfront d'*estar*.³⁰

Tot i que no havia estat al·ludit, Nebot es va sentir amb el deure de contestar el dur atac d'Huguet als populistes. Al número següent de la revista *Ayer y Hoy*, copiant el mateix títol que feia servir Huguet, però ara amb l'important detall sociolingüístic de ser escrit en castellà i d'usar el castellà com a llengua vehicular de l'article, se sentirà animat no només a desautoritzar les propostes gramaticals d'Huguet, sinó també a posar en qüestió i criticar, demostrant una absoluta manca de consciència nacionalista, els intents normalitzadors del seu oponent. L'arma que utilitzarà per portar a terme tal fi, és la mateixa que es fa servir en l'actualitat: l'acusació de catalanista en el nivell gramatical i la referència a un País Valencià bilingüe. Vet ací una mostra del primer recurs:

Adolece el amigo don Cayetano del mismo mal que aqueja á todos los valencianistas exaltados que por miedo al fantasma castellano que suponen va á devorarnos, se arrojan en brazos del catalán y aún del francés sin percatarse de que filológicamente tan extranjeros son éstos como aquéllos en nuestra región.³¹

Per a Nebot, Huguet tenia la llengua com una espècie de relíquia, que calia venerar per respecte als nostres avantpassats. En canvi, ell era dels que pensava que

la lengua de un pueblo es pura y simplemente un instrumento de trabajo que conviene modificar según las circunstancias de lugar y tiempo á fin de adaptarlo en lo posible á las necesidades de la tarea que se emprende y á las aptitudes y fuerzas de quien ha de manejarlo.

Per aquesta raó rebutjava l'escriptura de les consonants geminades, si no era originada per marcar un distinció fonètica –com ara el cas de les alveolars– o per distingir un significat, i defensava que calia substituir l'ortografia antiga per la moderna fent un clar esment als models de Bernat i Baldoví i d'Escalante. D'altra banda, li criticava la utilització d'arcaïsmes i l'ús de mots com *ultrança, romandre* i *petit*, que considerava catalans.

Val a dir, però, que aquest desig de modernitzar la llengua perdia tot el seu sentit en utilitzar pràcticament sempre el castellà com a llengua vehicular dels seus escrits i en oferir propostes gramaticals basades gairebé sempre en un intent d'acostament al castellà per fugir del català. Per contra, a Huguet se li podia retraure un abús de les

(30) *Ayer y Hoy*, 8, 15-4-1902, pp.129-132.

(31) *Ayer y Hoy*, 9, 1-5-1902, pp.155-157.

solucions antigues, però, enfront de Nebot, la seua proposta tenia com a objectiu la dignificació de la llengua i la seua normalització.³²

Una altra de les aparicions de Nebot en públic es constata en formar part de la polèmica que sobre la llengua literària es realitza entre 1908 i 1909. Aquesta polèmica tenia com a principals protagonistes representants de les dues tendències més consolidades, la populista i la cultista, i es caracteritza pel fet de tenir diferents fases de les quals ara només analitzarem aquelles en què intervé el nostre personatge.³³

La primera fase de la controvèrsia té com a marc les planes de la revista *El Cuento del Dumenche* i del diari *Las Provincias*. Els antagonistes són el populista Lluís Bernat, director de l'esmentada revista i deixeble del progressista Constantí Llobart, i Teodor Llorente, que representa l'estretor de mires en què havia caigut l'entitat *Lo Rat-Penat*. La discussió teòrica se centrarà en punts bàsics com la importància dels diversos gèneres literaris per a la normalització lingüística i literària, i el model de llengua adequat per a la redacció de textos literaris. Mentre Bernat dóna suport a una reglamentació gramatical i aconsella una modernització ortogràfica, a més d'afavorir l'ús de la llengua en els gèneres literaris distints de la poesia; Llorente és partidari d'un model de llengua literària culte i unitari, fet essencialment per a la poesia.³⁴ Aquesta dialèctica toca la seua fi en introduir-se en el debat Josep Nebot, que durant l'any 1907 i fins a l'agost de 1908 havia estat vice-president de *Lo Rat-Penat*, i des d'aquest mes fins a l'1 d'octubre havia exercit el càrrec de president accidental. Acabat aquest període de mandat, es veu amb l'ànim de polemitzar sense comprometre ningú. La seua contribució a la polèmica és merament testimonial. Però crida l'atenció per la resposta que té en el populista Lluís Bernat. De fet, el que fa Nebot és donar un absolut suport a les idees de Bernat, però convé dir que aquest suport es lliga a les seues idees secessionistes, cosa que suposa un qüestionament del model literari de Llorente que té en compte la unitat de la llengua catalana.³⁵ Bernat, després de la intervenció de Nebot, manifestarà sense ambages també el seu secessionisme, i fins i tot s'atreveix a demanar-li consell perquè els oriente en matèria gramatical.³⁶

Una part d'aquesta polèmica, ara més centrada en aspectes fonètics i ortogràfics, té com a protagonistes destacats Nebot i el prestigiós filòleg mallorquí A. M. Alcover. La confrontació, que té com a marc *Las Provincias*, té el seu origen en una contestació d'Alcover al valencianista Faustí Barberà, el qual havia fet pública la necessitat de convocar un congrés valencianista que permetés arribar a un consens ortogràfic, i fins i tot suggeria la idea de constituir una Acadèmia Valenciana.³⁷ Aquesta idea d'arribar a un consens era una reivindicació constant de molts valencianistes conscients de les repercussions negatives que implicava l'anarquia ortogràfica. Però la solució per a Alcover no era la celebració d'un congrés o la creació d'una acadèmia, sinó que calia passar prèviament per un estudi científic de tots els nivells de la llengua; i després, amb la informació suficient, redactar una gramàtica. Alcover sabia ben bé

(32) Així es manifestava Huguet en la contestació al text de Nebot (*Ayer y Hoy*, 13, 1-7-1902, pp.229-234). D'altra banda, convé advertir que Huguet seguirà defensant la seua posició gramatical i negarà qualsevol identificació amb els catalanistes. De fet, es declara també secessionista.

(33) Per a una relació detallada de la polèmica, veg. Salvador (1986), Simbor (1986) i Simbor (1988b).

(34) Cf. Salvador (1986: 64-65).

(35) "Una carta interessant", *El Cuento del Dumenche*, 11, 17-10-1908.

(36) "La llengua valenciana", *El Cuento del Dumenche*, 16, 21-11-1908.

(37) "Sobre la lengua valenciana", *Las Provincias*, 1-10-1908. Sembla que l'article aparegué primer dins de la publicació *Terra Valenciana*.

que el País Valencià no tenia encara cap persona capacitada per emprendre aquests estudis. I això incloïa també el mateix Nebot. Per sortir mentrestant del pas, es creurà amb el deure d'aconsellar els escriptors valencians en aspectes ortogràfics.³⁸

Alcover demanava als escriptors valencians que s'allunyassen de la seua esclavitud a l'ortografia castellana i que escrivissen seguint la tradició ortogràfica dels seus clàssics. Amb tal objectiu, opinava que era abominable la representació per mitjà del dígraf *ch* dels sons palatal africad sord i del sonor, i del palatal fricatiu sord i del sonor, la qual cosa suposava una eliminació de les grafies tradicionals *tx*, *tj* i *tg*, *x*, *j* i *g*, respectivament, i la supressió d'una distinció que conservava viva Catalunya, les Balears i tota la zona valenciana, tret de la zona apitxada. D'altra banda, afirmava que el dígraf *ch* sols tenia un valor velar en la tradició de la llengua.

Quant als sons alveolars, exigia la distinció entre la *s* sorda i la sonora, i explicava que l'alveolar sonora era representada amb una *s* en posició intervocàlica i per mitjà d'una *z* en posició inicial i postconsonàntica. Tocant a les sordes, segons la posició i l'etimologia proposava les grafies *s*, *ss*, *c*, *ç*.

Finalment es mostrava totalment en contra d'escriure la *ñ* castellana en comptes del dígraf tradicional *ny*.³⁹

Les propostes d'Alcover demostraven la seua pregonia formació filològica i un enorme coneixement de la llengua antiga amb un clar plantejament dels problemes ortogràfics des d'un punt de vista unitari. Però aquesta manera de concebre la llengua xocava amb les propostes gramaticals de Nebot, que es veu impel·lit a opinar sobre les apreciacions ortogràfiques del seu adversari de torn.

Nebot està d'acord, com ja havia manifestat l'any 1899, amb la distinció ortogràfica dins de les alveolars, tot i que no diu res respecte a la *z*. Quant a la *ñ* castellana, no es mostra massa convençut de bandejar-la per la clàssica *ny*, adduint un argument que ocultava el seu esperit castellanitzador, la presència en totes les caixes de les imprentes valencianes d'aquest signe. I pel que fa als sons i grafies de les palatals donarà clares mostres del seu dissentiment en negar l'existència al País Valencià dels sons palatal fricatiu sonor i palatal fricatiu sord, i acusar Alcover de conèixer el valencià només per referències dels seus corresponsals. Del primer so diu que s'utilitza només en algun poble fronterer amb Catalunya. Del segon, que si de cas s'empraria precedit sempre de *i* (*eixir*), i que de tota manera, fins i tot l'escola popular, l'escriu amb *x*.

Aquesta manera de veure les coses, i la manca d'una concepció de l'ortografia des d'una perspectiva unitària, menen Nebot a continuar mantenint un sistema ortogràfic en què s'elimina l'ús de la *x* en posició inicial i postconsonàntica, i el de la *tx* en qualsevol posició; grafies que, en la mesura que en valencià representen el so palatal africad sord, han de ser representades per la *ch* castellana, la qual per a Nebot és la grafia pròpia dels valencians i la utilitzada des del segle xv, en què es produeix la segregació lingüística del valencià enfront del català i mallorquí. D'altra banda, pel que fa a la distinció entre *j* o *g* i *tj* o *tg*, en tant que considera que al País Valencià no

(38) "Sobre ortografia valenciana", *Las Provincias*, 16-11-1908.

(39) "Sobre ortografia valenciana", *Las Provincias*, 29-11-1908. Aquesta proposta ortogràfica havia aparegut abans al seu *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, IV, 1908-1909, pp.121-126. Per a un seguiment complet de la polèmica sense haver d'accedir a les fonts, veg. Alcover (1908-1909: 322-324).

es fa la distinció entre la palatal africada sonora i la corresponent fricativa, postula l'escriptura només de la *j* i la *g*.⁴⁰ A partir de llavors, la polèmica se centrarà en els sons palatals i en la seua adequada representació.

La resposta de mossén Alcover es fa prompte efectiva al diari *Las Provincias*, on afirmava conèixer personalment el valencià, perquè durant els anys 1901 i 1902 havia realitzat enquestes en aquest territori. Els seus profunds coneixements de dialectologia li permeten invalidar les opinions de Nebot i demostra que el so palatal fricatiu sord existeix en valencià no només en posició intervocàlica precedit d'una iod, sinó també en els verbs incoatius (*patixc*), en principi de paraula en topònims com *Xàtiva* i *Xixona*, en posició postconsonàntica (*panxa*, *porxe*) —exceptuant la zona apitxada—, i en posició intervocàlica sense l'articulació de la iod en el cas concret de la zona alacantina (*caxa*, *exir*). Quant al so palatal fricatiu sonor observava que si bé no apareixia en posició inicial, sí que ho feia en posició postconsonàntica, i fins i tot al nord de Castelló, incloent alguns pobles de la Plana Alta, s'articulava aquest so precedit d'una iod en posició intervocàlica (*blanqueijar*).⁴¹

Els raonaments d'Alcover eren correctes si exceptuem la seua afirmació que en valencià els sons palatal sonor i el sord, en una situació postconsonàntica, sonen fricatus, tret que Nebot, referint-se únicament al so palatal sord, encertadament desmenteix en la seua rèplica, però mantenint la seua postura de negar l'existència del so palatal fricatiu sord, que per a ell s'havia convertit en alveolar (*patts*, *Eisátiva*).⁴²

Posteriorment, Alcover persisteix, al llarg de tres articles més, en la seua postura. Però fa uns aclariments portat per unes enquestes que realitza a uns treballadors valencians residents a Barcelona. La *x* després de consonant sona palatal africada sorda (*puntxa*, *portxe*, *pantxa*). I, únicament a València ciutat, el so palatal fricatiu sord ha esdevingut alveolar fricatiu sord.⁴³ D'aquesta manera, Alcover rectificava part de la seua informació dialectològica sobre l'abast del sons palatals fricatus, però no corregia la inexactitud de considerar palatal fricativa l'articulació de la *j* o la *g* en posició postconsonàntica.

Després d'aquesta intervenció d'Alcover, en la polèmica entra un altre personatge, Josep Albi-Romany, cronista de Xàbia, el qual confirma les opinions del filòleg mallorquí sobre el so palatal fricatiu sord.⁴⁴ I, finalment, el mateix Nebot clou la controvèrsia sensiblement afectat per les dures crítiques d'Alcover. Però no sense abans ser ben explícit en el seu enfocament dels problemes gramaticals:

En resumen: ¿qué es lo que pretende el Sr. Alcover? ¿Que los valencianos escribamos en catalán? Pues eso precisamente es lo que yo no quiero, y conmigo la mayoría de mis paisanos; porque creemos que para no escribir en valenciano sencillo y corriente, asequible á los que más necesidad tienen de ilustrarse, no vale la pena de dejar por el catalán el castellano, que nos es más fácil y más conocido á todos, lectores y escritores; y conste que esto lo con-

(40) "Sobre la ortografía valenciana", *Las Provincias*, 9-12-1908.

(41) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 30-12-1908 i 2-1-1909.

(42) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 28-1-1909.

(43) "Ortografía valenciana", *Las Provincias*, 11-2-1909; 15-2-1909 i 19-2-1909.

(44) "Del habla valenciana", *Las Provincias*, 21-2-1909.

fieso yo, que además de ser hijo de la provincia de Castellón y de la diócesis de Tortosa, he vivido tres años en Barcelona y soy licenciado por su Universidad.⁴⁵

La claredat en la ideologia lingüística que es desprén d'aquestes paraules ens estalvia el comentari. Per a Nebot, la codificació ortogràfica havia de ser una codificació valenciana, o si no, valia més la pena escriure en castellà.

Aquesta inquietud per fer una ortografia autènticament valenciana i la persistent situació d'anarquia ortogràfica en els escriptors valencians el menaran a completar la seua proposta d'anys anteriors de fer dues gramàtiques: una de popular i una altra de literària. La popular ja l'havia realitzada ell, la literària encara no l'havia iniciada ningú. Per aquesta raó, després del seu protagonisme en les diferents polèmiques ortogràfiques de l'època, considera un deure crear un tractat ortogràfic adequat a la llengua literària.

3. TRATADO DE ORTOGRAFÍA VALENCIANA CLÁSICA (1910).

La seua nova proposta gramatical apareixia en un llibre titulat *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica* (1910). El seu propòsit ara no era confeccionar una gramàtica totalment distinta de l'anterior, sinó més aviat una ortografia diferent, ja que entenia que la morfologia i la sintaxi havien de ser idèntiques en el llenguatge popular i en el literari. Aquesta manera de procedir suposava la plena acceptació de les propostes morfològiques i sintàctiques que realitzà en la seua gramàtica anterior, amb la confirmació de la seua línia de treball castellanitzant i dialectalitzant, que identificava amb una tendència a modernitzar la llengua.⁴⁶

En intentar fer una ortografia per a la llengua popular i una altra per a la llengua literària, Nebot no s'adonava que era un disbarat proposar grafies diferents per representar dos registres lingüístics distints d'una mateixa llengua. Realment, les diferències entre el registre literari i el registre popular d'una llengua s'han de buscar en el lèxic i en una major complexitat sintàctica, i no estan en l'ortografia, ja que aquesta, en qualsevol llengua, esdevé un sistema gràfic fixat i utilitzat com una convenció per reflectir els sons d'un idioma. Per tant, la diversitat fonètica dialectal, o el mer ús d'un registre lingüístic concret, no pot suposar l'alteració del codi ortogràfic.

En aquest mateix sentit, s'expressava Teodor Llorente que va accedir a prologar-li el llibre. Per a Llorente, les diferències entre el valencià literari i el popular no s'haurien de cercar en l'ortografia, sinó en el lèxic. Aquesta opinió assenyada del prestigiós Llorente posava en qüestió encertadament el plantejament gramatical de Nebot, i el conduïa a un atzucac. De fet, el mateix Llorente presentava el llibre al públic com un tractat que podia contribuir a la fixació d'una manera oficial de l'or-

(45) "Ortografía valenciana",
Las Provincias, 23-2-1909.

(46) Cf. Nebot (1910: 41).

tografia, però descartava ràpidament la idea que pogués esdevenir l'ortografia definitiva per a l'ús dels escriptors valencians.⁴⁷

Si ens endinsem en l'anàlisi d'aquesta nova gramàtica de Nebot, podrem observar que la seua proposta ortogràfica persegueix el mateix objectiu que els seus treballs immediatament anteriors: l'intent de segregat lingüísticament el valencià del català. No ens ha d'estranyar, doncs, que ja en el primer capítol del llibre afirmem alegrement la independència lingüística del valencià i la intente justificar a partir d'uns pocs arguments dialectals, i encara alguns totalment erronis. Aquests arguments eren l'afirmació que els valencians pronuncien fricativa la palatal sonora (amb la grafia *j*) on els catalans articulen palatal africada sonora (per mitjà de la grafia *tj*), quan en realitat ocorre el contrari: els valencians no apitxats pronuncien africada (*tj*) en les paraules en què el català oriental pronuncia fricativa (*j*). Un altra diferència que addueix és la falta del so palatal fricatiu sord en posició inicial; aspecte que ja li havia criticat anteriorment Alcover en demostrar-li que topònims com *Xàtiva*, *Xixona* –i si volem d'altres d'origen distint del llatí com *xaloc*, *xeringa*, *xàrcia*, etc.– invalidaven aquest punt. La pronunciació de la *i* davant de *x* suposava per a Nebot el tercer argument per postular el secessionisme. Certament, si hagués tingut coneixements dialectals suficients, el nostre personatge s'hauria adonat que aquest fenomen caracteritza tot el català occidental i el subdialecte tarragoní, a banda de no pronunciar-se la *i* en moltes poblacions alacantines. El següent recurs emprat és la diferent formació dels plurals. Així diu que els catalans fan els plurals en *-as* enfront dels valencians que els fan en *-es*. És de sobres conegut que aquest suposat plural en *-as* dels catalans no és sinó una conseqüència d'un reflex en l'escriptura de la neutralització de les vocals àtones *a* i *e* en català oriental, cosa que tota la Catalunya occidental no fa. En aquest sentit, caldria criticar també a Nebot el fet de sostenir aquesta afirmació fent referència a gramàtics totalment superats i desfasats per a l'època, com eren Bofarull i Estorch, quan en realitat aquest problema ortogràfic entre els escriptors catalans de la primera dècada del segle *xx* ja mostrava una clara tendència cap a les solucions dels plurals en *-es*.⁴⁸ Aquest fet posava de manifest la seua desconexió, en línies generals, de la tasca gramatical que llavors es duia a terme a Catalunya. Finalment, Nebot afirmava que els valencians no dupliquen la *l* enmig de paraula enfront dels catalans que la fan geminada (*col·loqui*, *excel·lent*). Tal distinció esdevé absurda si tenim en compte que tot el domini lingüístic en una pronunciació poc acurada redueix a *l* simple la *ll* geminada. A més, cal tenir present que en valencià pronunciem duplicada la *l* en paraules que per raons etimològiques escrivim *ll* (*espatlla*, *guatlla*).⁴⁹

Pel que fa a la proposta ortogràfica expressada en aquesta gramàtica, convé advertir que la seua aportació innovadora respecte als seus escrits anteriors és realment minsa. Nebot es dedica a copiar en gran part paràgrafs sencers dels seus *Apuntes para una gramàtica valenciana popular* de 1894, dels quals sol modificar únicament aquells aspectes ortogràfics que havien sofert una revisió en ser tractats en les diverses

(47) T.Llorente, "Preàmbulo", dins Nebot (1910).

(48) Cf. Segarra (1985b: 65-68).

(49) Per a una rèplica més detinguda dels arguments secessionistes de Nebot, veg. Alcover (1913: 249-254) i Sanchis Guarnier (1985a: 47-54).

publicacions i polèmiques ortogràfiques en què havia participat des de 1899. Açò significa que molt sovint cometrà les mateixes incongruències que realitzava en la gramàtica anterior.⁵⁰

Entre els punts ortogràfics més importants que difereixen de la gramàtica de 1894 tenim els següents:

Tocant a la pèrdua de la *-d-* intervocàlica procedent dels sufixos llatins *-ATA* i *-ATORE*, dona llibertat d'opció entre el manteniment o la caiguda (*vegá/vegada*, *llauraor/llaurador*), sense reflexionar en el fet que aquesta doble possibilitat, si bé podia ser efectiva per distingir registres orals, no era adequada per assolir l'objectiu final d'aconseguir una unificació ortogràfica.⁵¹

Accepta, d'altra banda, plenament el dígraf tradicional *ny* i rebutja per a la llengua literària la *ñ* castellana.⁵²

I continua demostrant la seua absoluta insolvència lingüística i pedagògica en abordar les grafies de les alveolars i les palatals. L'apartat de les alveolars esdevé una suma del paràgraf corresponent de la seua gramàtica popular i les noves tesis que havia defensat posteriorment per a la llengua literària. D'aquesta barreja surt l'acceptació de les grafies *ss*, *c*, *s* per als sons sords, la de *s* i *ç* per als sons, a més d'una arbitrària opinió que defensava el caràcter equivalent de les grafies *z* i *ç*, feta en base a la possibilitat que les imprentes no tinguessen la lletra *ç*. Però convé dir que si bé admetia totes aquestes grafies, es manifestava en molts casos incapaç de donar unes normes fixes. Tant és així que arriba a afirmar

haga, pues, cada cual lo que pueda según su leal saber y entender, dejándose guiar en primer lugar por la etimología, y cuando esto no sea posible, por la voz similar castellana; al fin y al cabo ni aun los catalanes que distinguen los dos sonidos, tienen en ninguna de sus gramáticas reglas claras que puedan servir de guía en el empleo acertado de estas letras.⁵³

El recurs al castellà podia ser evidentment útil per grafiar amb *c* els derivats llatins. Ara bé, no és gens adequat dir que el castellà, llengua que no distingeix entre alveolars sordes i sonores, pot servir de model per facilitar l'escriptura de les grafies sordes i les sonores; si no és, és clar, que en cas de dubte s'haja de seguir el castellà, com sembla suggerir el mateix Nebot. D'altra banda, l'afirmació que ni els mateixos catalans tenen regles clares per grafiar aquests sons no és massa encertada. Si bé és cert que el desgavell pel que fa a l'ús de la *ç* —que cal dir—ho, mai havia estat una grafia sonora— es manté entre els catalans fins a la fixació de les *Normes Ortogràfiques* (1913) de l'*Institut d'Estudis Catalans*,⁵⁴ no ho és quant a la resta de les grafies de les alveolars. Com indicarà anys després Alcover, els bons escriptors de l'època seguien els costums ortogràfics que s'imposaran en la codificació ortogràfica de 1913.⁵⁵

En l'apartat de les palatals, era evident que la recent i llarga polèmica que havia entaulat amb Alcover no li havia servit per modificar els criteris sobre l'escriptura de

(50) Com a mostra podem apuntar l'afirmació que mots com *pobre* i *obispo* es pronuncien amb labiodental (*pòvre*, *ovispo*). Escriu *c* davant dels diftongs (*cuadro*). Col·loca una *h* davant del diftong *-ue-*, i ara mirant el francès també ho estén als casos de *-ui-* (*escrihuen*, *huit*). Continua defensant la forma *hia* en comptes de *hi ha* del verb *haver-hi*. Manté el mateix sistema d'apostrofació i d'accentuació, encara que en aquest darrer cas, contradient la seua regla d'accentuació en el plural de tots aquells mots que s'accentuen en singular, posa l'accent en mots com *gémecs*, *animáls*, *anél·ls*, *estánys*, *assérps*, etc. I, finalment, podríem ressenyar que, si bé en la gramàtica popular intentava distingir dues formes del quantificador *molt*, ara només reconeix una única forma: *molt*.

(51) Nebot (1910: 55). És curiós que en la gramàtica popular de 1894, en parlar del tema (p. 102), encara pensava que en estil seriós era convenient conservar la *-d-* (< *-ATA*). D'altra banda, si bé dins de la gramàtica literària propugna una doble possibilitat, val a dir que en el seu "Catálogo de voces de escritura dudosa (*sic*)", que adjunta al final, opta per fer caure la *-d-* en *-ATA* i conservar-la en *-ATORE*.

(52) Cf. Nebot, "Sobre ortografía valenciana", *Las Provincias*, 9-12-1908, on encara es mostra indecís a l'hora de rebutjar definitivament la *ñ*.

(53) Nebot (1910: 67).

(54) Cf. Segarra (1985b: 51).

(55) Alcover (1913: 256-258).

les grafies que havien de representar aquests sons. De fet, continua cometent les mateixes inexactituds amb la confusió de sons⁵⁶ i amb consideracions dialectals poc precises i equivocades. Així, persisteix en la defensa d'una ortografia que se separe de la catalana i proposa l'escriptura de la *ch* castellana com a equivalent a la *tx* i la *x* catalanes (*chafar, pancha*), però al mateix temps admet l'ús del dígraf velar tradicional *ch* en final de mot (*sach*); cosa que podia originar una confusió ortogràfica. Les grafies *tg* i *tj* també les bandeja per les formes úniques *g* i *j*. I finalment reincideix en la seua tesi que el so palatal fricatiu sord (*caixa*) ha esdevingut en valencià, en totes les posicions, alveolar fricatiu sord (*caisa*). No obstant això, la seua proposta ortogràfica continua sent molt vacil·lant, com ja passava en la seua gramàtica popular, i ara el representa amb una *x* (*feix, Xàtiva*), ara amb una *s* (*patis, paisés*).⁵⁷

Com es pot deduir del que hem dit, les solucions ortogràfiques que Nebot propugna l'any 1910 tornen a tenir nombroses imprecisions. Sent així, i després de la desautorització de Llorente en el seu pròleg, no ens ha d'estranyar que no tinguessen acceptació.

A aquest fracàs hi contribuïa també l'extensa i crítica ressenya que Alcover dedica tres anys després a aquesta gramàtica. Dins de les planes del *Bollett*,⁵⁸ el filòleg mallorquí analitzava minuciosament els apartats bàsics de la gramàtica de Nebot i els rebatia amb la seua sòlida formació filològica i amb abundant documentació dialectal i antiga. La seua ressenya es detenia fonamentalment en tres punts: la incoherència de redactar dues gramàtiques, i per tant dues ortografies; la poca solidesa dels arguments secessionistes de Nebot, que porta Alcover a desafiar tots els que pensen com aquell; i, en la part més llarga de la seua crítica, la condemna d'una proposta ortogràfica divergent de la tradició catalana, on tornava a reincidir en les idees expressades en la polèmica que mantingué amb Nebot a *Las Provincias*, per bé que ara amb constants cites dels clàssics valencians.⁵⁹

En definitiva, l'aportació de Nebot, tot i ajudar a replantejar la necessitat d'una unificació ortogràfica, havia estat merament testimonial. Els seus tractats gramaticals, pràcticament ignorats pels escriptors valencians, no feien possible l'arribada al desitjat consens ortogràfic. Caldrà esperar, doncs, una altra iniciativa més afortunada. Després del rebuig inicial a les *Normes ortogràfiques* de l'Institut, l'esperança es depositava en el Pare Fullana.

JOAN RAFAEL RAMOS
Universitat de València

(56) Per exemple, entre d'altres, confon el so palatal africacat sord i el sonor en afirmar que el dígraf final *-ig* és sonor, i intenta justificar-ho a partir de la fonètica sintàctica. Però, val a dir que posa un exemple que no és adient: *el despaig està tancat*.

(57) Veg. Nebot (1910: 71-73). Per a una dura crítica, veg. (abans de sortir el llibre) Alcover, "Ortografia valenciana", *Las Provincias*, 15-2-1909; i (posteriorment) Alcover (1913: 263-264).

(58) Alcover (1913: 238-287).

(59) No entrarem ara a comentar detalladament el contingut d'aquesta ressenya, cosa que ens portaria a allargar massa aquestes planes i a repetir moltes de les idees que hem anat expressant al llarg d'aquest treball. No obstant això, a manera de sumari, enunciaré els aspectes ortogràfics que toca Alcover: 1) l'ús de la *h* davant *-ue-* i *-ui-*; 2) l'escriptura de *hia* per *hi ha*; 3) el desgavell de les alveolars, amb la identificació *z =ç*; 4) el sistema ortogràfic de les palatals; i 5) aspectes marginals com l'anàlisi dels accents i el refutament que el mot *nombre* és un gal·licisme.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ALCOVER, A. M. (1908-1909) *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. IV, Palma.
- (1913) *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*, vol. VII, Palma.
- BLASCO, R. (1988) "Llengua i pàtria al País Valencià durant la Renaixença", *Caplletra* 4, València, pp. 43-67.
- MARCELT, P. (1987) *Història de la llengua catalana*, II, Barcelona, Teide.
- NEBOT, J. (1894) *Apuntes para una gramàtica valenciana popular*, València, Impremta de Ripollés.
- (1910) *Tratado de Ortografía Valenciana Clásica*, València, Ed. Àngel Aguilar.
- RAMOS, J. R. (1989) *La qüestió lingüística en la premsa de Castelló de la Plana (1834-1938)*, Castelló, Diputació de Castelló.
- (1992) "Una mostra de la llengua a la premsa satírica del segle XIX", dins *Actes del Primer Congrés Internacional de Periodisme* (en premsa).
- (1993) "Els escriptors castellanencs i el problema de la llengua literària (1902-1903)", *Miscel·lània Joan Fuster*, VII (en premsa).
- SALVADOR, V. (1986) "Una polèmica sobre la llengua literària", *Caplletra* 1, València, IFV, pp. 61-73.
- SANCHIS GUARNER, M. (1985a) *La llengua dels valencians*, València, Tres i Quatre (desena edició).
- (1985b) *El sector progressista de la Renaixença valenciana*, València, IFV.
- SEGARRA, M. (1985a) *Història de l'ortografia catalana*, Barcelona, Empúries.
- (1985b) *Història de la normativa catalana*, Barcelona, Enciclopèdia Catalana.
- SIMBOR, V. (1982) "D'un passat tan present: l'acord ortogràfic de Castelló de 1932", *Trellat* 5, pp. 30-42.
- (1986) "Les passes inicials de la narrativa valenciana contemporània al País Valencià: la primera aparició d'«El Cuento del Dumenche»", *Estudis de literatura catalana en honor de J. Romeu i Figueras*, II, Barcelona, PAM, pp. 319-340.
- (1988a) "La Renaixença al País Valencià", *Caplletra* 4, València, IFV, pp. 9-41.
- (1988b) *Els fonaments de la literatura contemporània al País Valencià (1900-1939)*, Barcelona, IFV/PAM.
- (1989) "La llengua catalana al País Valencià durant el segle XX", *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*, vol. VIII, València, pp. 93-110.
- SOLÀ, J. (1980) "El català que ara es parla", *L'Avenç* 27, pp. 47[351]-54[358].